

Delmål 3 Jämställd utbildning

– Prioriteringar för ett systematiskt och kunskapsbaserat arbete

Skrivet av Mia Heikkilä, professor i barn- och ungdomsvetenskap, Stockholms universitet

Sammanfattning

I det svenska utbildningsområdet finns ett tydligt utbildningspolitiskt uppdrag att skapa en jämställd utbildning, men denna kunskapsöversikt visar att detta mål ännu inte är uppnått. Flickor presterar i genomsnitt bättre än pojkar, men mår sämre. Pojkars resultat släpar efter genom hela utbildningssystemet och deras etablering på arbetsmarknaden är svagare. Samtidigt är könssegregeringen i utbildningsval fortsatt stor, och högre utbildning uppvisar långsamma förändringar i karriärvägar och genomströmning. Sexuella trakasserier är fortfarande dagliga i svensk skola. Myndighetsrapporter visar att utbildningsinstitutioners jämställdhetsarbete är osystematiskt och svagt integrerat i utbildningens lokala styrning och kvalitetssäkring. Denna text identifierar kunskapsläget, centrala behov och föreslår prioriteringar av problem och åtgärder för ett stärkt och mer sammanhållet arbete. I ett appendix finns begreppsförklaringar.

Inledning

Det jämställdhetspolitiska delmålet jämställd utbildning omfattar hela utbildningssystemet från förskola till högre utbildning. Delmålet innebär att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling (Skr. 2016/17:10, s. 75). Jämställdhet i utbildning är grundläggande för individers livschanser och för ett samhälle som bygger på demokrati och jämlikhet.

I samtliga skolformers läroplaner kan jämställdhetsuppdraget sammanfattas som en grundläggande del av det nationella utbildningsuppdraget och syftar till att säkerställa alla barns och elevers lika rättigheter och möjligheter, oavsett kön. Läroplanerna betonar vikten av att motverka könsstereotypa normer och strukturer som kan begränsa barns och elevers lärande, utveckling och framtida val. För att uppnå detta krävs ett systematiskt och medvetet arbete i hela utbildningen – från pedagogiskt innehåll till organisation och bemötande. För beslutsfattare innebär detta ett ansvar att säkerställa att styrdokument, resurser, kompetensutveckling och uppföljning stödjer ett jämställt lärande och en inkluderande utbildningsmiljö där varje barn och elev får möjlighet att utvecklas utifrån sina förutsättningar. Hela det formella utbildningssystemet omfattas av detta, från förskola via grund- och gymnasieskola till vuxenutbildning, yrkeshögskola och högre utbildning (a a).

Diskrimineringslagen (2008:567) ålägger utbildningsanordnare ett ansvar att aktivt främja jämställdhet och motverka diskriminering inom utbildningsverksamheten. Det innebär att

utbildningsanordnare inte bara ska förhindra direkt och indirekt diskriminering på grund av kön, utan också arbeta förebyggande genom så kallade aktiva åtgärder. Dessa innefattar att kontinuerligt undersöka och analysera verksamheten för att identifiera risker för diskriminering, vidta konkreta åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter, samt följa upp och utvärdera effekterna av detta arbete. Jämställdhetsperspektivet ska genomsyra hela utbildningsmiljön, från pedagogik och bemötande till strukturer och innehåll, med målet att skapa en inkluderande och rättvis utbildning för alla oavsett kön. Diskrimineringsombudsmannen är tillsynsmyndighet.

Trots långvariga regelverk i styrdokument såsom läroplaner och diskrimineringslagstiftning består tydliga könsmönster i skolresultat, utbildningsval, trygghet och deltagande för att främja likvärdighet. Flera myndighetsrapporter visar dessutom att jämställdhetsarbetet sällan är integrerat i skolors och lärosätens systematiska kvalitetsarbete. De senaste årens utredningar och rapporter pekar alltså på återkommande mönster vad gäller könsskillnader i studieresultat, utbildningsval, lärmiljö och karriärmöjligheter samt på brister i myndigheters och utbildningsanordnares jämställdhetsarbete. Genom en sammanställning av dessa material framträder centrala behov som systematiskt behöver hanteras för att delmålet skall kunna förverkligas.

Regleringen av jämställdhetsuppdraget i utbildningsområdet är delvis uppdelat mellan olika aktörer. Skolan är kommunal vilket ger skolhuvudmännen mandat att organisera jämställdhetsarbetet på det sättet som är lämpligt. I diskrimineringslagen finns reglering om vilken slags dokumentation som krävs av utbildningsanordnare avseende aktivt jämställdhetsarbete, och den regleringen har gått från att kräva årliga jämställdhetsplaner till en kontinuerlig dokumentation. Avseende förbudet mot kränkande behandling och diskriminering i skolan är ansvaret tudelat mellan Skolinspektionen/Barnombudet och Diskrimineringsombudsmannen. Den förstnämnda har ett generellt ansvar, medan den senare nämnda har ansvar för kränkningar och diskriminering som kan relateras till diskrimineringsgrunderna. Därtill kommer regleringar genom läroplanerna, som beslutas av regeringen men som Skolverket förvaltar, och regleringar i form av examensmål i lärarutbildningarna som rör jämställdhet, som lärosätena ansvarar för. Under den nuvarande regeringens period har utredningar föreslagit att både formuleringar i läroplaner borde ändras som försvagar jämställdhetssträvanden (SOU 2025:19) samt att examensmål i lärarutbildningarna tas bort där jämställdhet formuleras som del av lärarutbildningen (SOU 2024:81).

Aktuellt kunskapsläge

Både forskare och myndigheter bidrar till kunskapsläget om jämställdhet i utbildning i Sverige. Inom ramen för flera myndighetsrapporter har flertalet forskare bidragit till kunskapsöversikter, och tillsammans med myndigheters egna granskningar och utredningar och ett antal tillgängliga forskningsöversikter eller relevanta meta-analyser och studier skapar det en samstämmig bild av kunskapsläget (jfr Lahelma, Öhrn & Weiner, 2021). Denna text är inte att betrakta som en

forskningsöversikt över fältet utan en bedömning av kunskapsläget om genus och jämställdhet i svensk förskola, grundskola och gymnasium. Det som inkluderats i denna rapport bedöms bidra till att förstå hur läget är avseende jämställdhet i dessa skolformer avseende styrning, uppföljning och utmaningar.

Både forskningsresultat och myndigheternas lägesrapporter visar tydligt att jämställd utbildning inte är uppnådd. Den generella bilden kan göras där flickor och pojkar kategoriseras enhetligt, trots att det inte är en framgångsrik modell i alla lägen ger det en form av bild, även om det i praktiken är mycket mer diversifierat än så. I Jämställdhetsmyndighetens rapport *Jämställdheten i Sverige 2025* konstateras att flickor i genomsnitt har bättre skolresultat än pojkar, men att skillnaderna delvis är inne i en förändringsfas genom att flickors resultat försämrats. Flickor har alltså högre betyg i nästan alla skolformer men rapporterar samtidigt högre stress, sämre psykiskt välbefinnande och mindre stöd från skolan. Pojkar har svårare att nå behörighet till gymnasiet och fullföljer utbildning i lägre grad. Utbildningsvalen fortsätter att speglas i en stark könsuppdelad arbetsmarknad där män dominerar inom teknik, IT och naturvetenskap medan kvinnor dominerar inom vård, omsorg och utbildning. Könsskillnader som formas tidigt i utbildningsval i skolan förstärks därmed genom hela utbildningssystemet. I högre utbildning är könsfördelningen fortsatt ojämn mellan ämnesinriktningar, och karriärvägar för kvinnor är långsammare och mer osäkra än för män. Möjligheter till akademiskt avancemang påverkas av strukturer i verksamheten snarare än individuella val eller prestationer.

Kunskapsläget inom centrala teman för jämställdhet

Genus och jämställdhet i förskolan

Skolinspektionen genomförde 2017 en granskning av 36 förskolor i 18 kommuner för att undersöka hur väl de arbetar med jämställdhet i enlighet med läroplanens uppdrag, och det är den senaste myndighetsgranskningen av förskolans jämställdhetsarbete. Syftet var att se om barnen ges möjlighet att utveckla sina förmågor och intressen utan att begränsas av könsstereotypa mönster. Granskningen visar att många förskolor inte arbetar systematiskt med ett genusperspektiv i sin verksamhet. Personalen saknar ofta tillräcklig kompetens och tid för reflektion, vilket gör att jämställdhetsarbetet inte vilar på vetenskaplig grund. I flera fall likställs jämställdhet med likabehandling, vilket leder till att könsspecifika behov och mönster förbises.

Vidare framkommer att barn sällan får aktiv vägledning att utforska olika miljöer och material utanför traditionella könsroller, särskilt under den fria leken. Huvudmän och förskolechefer ger inte tillräckligt stöd eller förutsättningar för att jämställdhetsarbetet ska kunna bedrivas långsiktigt och med kvalitet.

Underlagsrapport 2023:10 från Jämställdhetsmyndigheten, som är en forskningsöversikt över området forskning kring genus och jämställdhet i förskolan i Sverige 2002-2022 (Heikkilä, 2023), visar att genus är fortsatt centralt i förskolan, och att jämställdhetsarbetet i förskolan ofta är tillfälligt snarare än systematiskt. Forskningsöversikten visar att området är relativt väl beforskat,

men att forskningsområdet blir mer splittrat på 2020-talet. Rapporten kopplar forskningsresultaten till utbildningspolitiska förändringar och pekar på att förskolan har utvecklats från en omsorgsinriktad miljö till en pedagogisk institution. Genus är fortsatt en relevant kategori i förskolan, där barn aktivt förhandlar och skapar nya uttryck i lek och interaktion. Forskningen visar att jämställdhetsarbetet ofta är projektbaserat och tillfälligt, trots att det bör vara en del av det systematiska kvalitetsarbetet. Personalens kunskap och attityder är avgörande för hur genus och jämställdhet hanteras i praktiken, och det finns behov av kompetensutveckling inom området. Studier med intersektionella perspektiv är få, vilket delvis beror på metodologiska utmaningar, men behovet av forskning kring barns etnicitet, klass och sexualitet är stort. Rapporten understryker att styrdokumentens fokus på individen riskerar att osynliggöra strukturella faktorer, och att det behövs en ny utredning om förskolans roll i jämställdhetsarbetet.

Jämställd skola

Skolinspektionen visar i deras statistikrapport för läsåret 2023-2024 att trots formuleringar i styrdokument som läroplaner och diskrimineringslagstiftning har många skolor inte tillräckligt tydligt systematiserat sitt arbete med jämställdhetsanalys. Det är en bild som om och om igen presenteras i rapporter och i forskning.

Skolinspektionen granskade 2020 29 grundskolor för att undersöka hur väl jämställdhetsarbetet integreras i skolans trygghetsarbete. Granskningen visar att rektorer ofta leder arbetet med trygghet, men att jämställdhetsperspektivet sällan är tydligt i kartläggningar och analyser. Det finns könsrelaterade skillnader i elevernas upplevelser av trygghet och utsatthet, där flickor ofta känner sig mindre trygga och pojkar oftare utsätts för kränkningar. Även om många skolor genomför insatser kopplade till jämställdhet, är dessa ofta kortsiktiga och inte systematiskt förankrade. Lärare arbetar aktivt med att främja jämställdhet i undervisningen, exempelvis genom att fördela talutrymme och uppmuntra samspel mellan könen. Skolmiljön utformas för att vara tillgänglig, men jämställdhetsperspektivet saknas ofta. Könsstereotyp och sexualiserat språk förekommer bland elever, och även om personalen reagerar, saknas ett förebyggande och långsiktigt arbete mot könsnormer. Granskningen omfattade både kommunala och enskilda huvudmän samt årskurserna 1–9, med observationer under lektioner och raster.

Redan 2021 pekade Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) på vikten av ett systematiskt jämställdhetsarbete där personalen reflekterar över sitt bemötande och de normer som präglar undervisningen är därför centralt, inte minst eftersom pojkar i genomsnitt presterar sämre i skolan och i vissa skolmiljöer riskerar att se studiemotivation som något feminint. Könsnormer och föreställningar om hur flickor och pojkar förväntas vara påverkar barns och ungas trygghet, självkänsla, skolresultat och utbildningsval och skapar därmed ojämlika villkor i utbildningssystemet. Ett aktivt våldsförebyggande arbete som utmanar destruktiva maskulinitetsnormer är slutligen en central del av att skapa en trygg och jämställd skola för alla.

Underlagsrapport 2023:9 från Jämställdhetsmyndigheten, som är en fallstudie, undersöker hur skolans jämställdhetsuppdrag tolkas och omsätts i praktiken, med fokus på kränkningar, kartläggningar och undervisning. Genom intervjuer med personal och elever från fyra kommunala skolor framkommer att arbetet ofta styrs av formella krav och fokuserar på att hantera individuella händelser snarare än strukturella ojämlikheter kring jämställdhet. Elevernas delaktighet är begränsad, och deras erfarenheter tas sällan tillvara, vilket riskerar att göra arbetet ineffektivt och felriktat. Jämställdhetsfrågor prioriteras lågt i relation till skolans kunskapsmål, och undervisningen om jämställdhet upplevs ibland som yttlig. Rapporten visar att förståelsen av jämställdhet är komplex och motsägelsefull, där insatser ofta blir kortsiktiga och där subtila maktstrukturer riskerar att förbises. Samtidigt framhålls skolan som en plats med potential att främja demokrati och förändring, förutsatt att elever ses som aktiva kunskapsbärare i arbetet för ökad jämställdhet.

Skolforskningsinstitutets (2024) systematiska översikt *Aktivt jämställdhetsarbete i undervisningen* bygger på 27 empiriska studier från olika länder, främst inom grundskola och gymnasieskola. Studierna undersöker hur undervisningens utformning kan bidra till att främja jämställdhet mellan könen. Fyra centrala teman framträder i översikten:

- 1) Inledningsvis visar studier att undervisning som ger elever möjlighet att granska könsstereotyper – exempelvis genom diskussioner, rollspel och mediekritik – kan stärka deras förståelse för hur normer påverkar framtidsval, yrken och intressen. Genom att synliggöra och problematisera stereotypa föreställningar om kön får elever verktyg att reflektera över och utmana begränsande normer.
- 2) Översikten visar också att undervisningen bidra till att vidga elevernas intressen och kunskaper. Genom att erbjuda varierat innehåll och alternativa undervisningsformer, såsom mjukrobotik, lästeater eller utomhuspedagogik, kan både flickors och pojkars motivation och prestation öka. Detta kan motverka könsstereotypa mönster i ämnesval och yrkesdrömmar.
- 3) Det tredje temat i översikten handlar om att stärka elevernas självbild och självförtroende. Insatser som utvecklar ett dynamiskt tankesätt – alltså att förmåga kan utvecklas genom ansträngning – har visat sig ha positiv effekt på motivation och resultat, särskilt för elever som påverkas negativt av könsstereotyper. Eleverflytande och möjlighet att påverka undervisningens innehåll och upplägg bidrar också till ökat engagemang och stärkt självkänsla.
- 4) Avslutande temat visar på vikten av att skapa strukturer för elevernas arbetsprocess. Tydliga mål, strukturer och stöd i arbetsprocessen gynnar särskilt pojkar, som annars riskerar att påverkas negativt av antipluggkultur och maskulinitetsnormer. Digitala verktyg och formativ återkoppling kan bidra till ökad motivation och förbättrade resultat.

Sammanfattningsvis visar översikten över forskningen att aktivt och medvetet jämställdhetsarbete i konkreta undervisningssituationer kan bidra till att flickor och pojkar får likvärdiga möjligheter

till lärande och utveckling. Undervisningens utformning spelar en avgörande roll för att främja jämställdhet, och lärare har möjlighet att påverka detta genom medvetna val av innehåll, arbetssätt och bemötande.

Underlagsrapport 2023:11 från Jämställdhetsmyndigheten undersöker vilka effekter utbildningsreformer från 1990-talet och framåt har haft på könsstrukturer i svensk skola, med särskilt fokus på friskolereformen, betygsreformen och decentraliseringen av ansvar. Trots att flera av reformerna haft som mål att främja jämställdhet och motverka traditionella könsmönster visar forskningen att typiska normer kring maskulinitet och femininitet fortfarande reproduceras i skolmiljön. Elever gör könsbundna val av utbildning och yrke, och flickor tenderar att prestera bättre i ett system som betonar individualisering, valfrihet och betyg. Flickor verkar i högre grad kunna tolka lärarnas förväntningar och använder mer effektiva strategier i sitt skolarbete, medan pojkar ofta uppvisar en avslappnad inställning och ibland uttrycker en anti-skolkultur som ett sätt att hantera oro för misslyckanden. Samtidigt visar forskning att elever med högt socialt och kulturellt kapital, oavsett kön, generellt har bättre skolresultat, särskilt i högstatusskolor där föräldrar förmedlar höga prestationskrav.

De olika betygsreformerna som genomförts har lett till ökad betygsättning och fler nationella prov, vilket bidragit till ett mer instrumentellt lärande där elever fokuserar på betygsriterier snarare än ämnesinnehåll. Detta har också medfört ökad skolstress och psykiska besvär, särskilt bland flickor, under de senaste 30 åren. Sammantaget visar rapporten att de utbildningspolitiska reformer som utlovade ökad effektivitet, bättre resultat och större jämställdhet i praktiken inte har lyckats bryta de könsstrukturer som präglar skolvardagen. Istället har reformerna bidragit till att befästa ojämlika villkor, där subtila former av makt och könsnormer fortsätter att påverka elevers möjligheter och upplevelser i skolan.

Könsskillnader i skolresultat

Skolverket (2025) visar att flickors skolresultat, efter lång tid av att prestera bättre än pojkar, har börjat *försämrats* i flera viktiga mått: bland annat har flickors genomsnittliga meritvärde i årskurs 9 minskat något över de senaste åren, samtidigt som pojkarnas i vissa fall stabiliserats eller ökat. I årskurs 9 är könsskillnaden i skolresultat nu den minsta som uppmätts tidigare. På ämnesnivå syns att flickors tapp särskilt framträder i matematik, där pojkar nu för första gången på mycket länge har högre betyg än flickor. Statistiken gäller inte bara grundskolans slutår utan liknande mönster syns även i årskurs 6 och i gymnasieskolan — vilket tyder på att förändringen rör flera åldersgrupper och skolformer.

När det gäller orsakerna så klargör Skolverket precis som tidigare forskning (se bl a Öhrn & Holm, 2014) att det inte finns en enskild faktor som kan förklara den här utvecklingen, snarare pekar flera olika aspekter mot att samverka. Bland dessa nämner Skolverket att flickor i högre grad än pojkar upplever sämre studiero, högre stress, och sämre mående. Det är flickor med

svensk bakgrund som i flera fall har tappat relativt mer än andra grupper vilket stärker den långvariga kunskapen om att bakgrund och socioekonomi spelar roll i samspel med kön när det gäller skolresultat. Skolverket framhåller alltså att det handlar om en komplex väv av pedagogiska, sociala, psykologiska och strukturella faktorer som bidrar till denna förändring.

Detta går i linje med SKL (2019) som belyste hur pojkar som grupp presterar sämre än flickor i skolan och att dessa skillnader uppstod i ett komplext samspel mellan normer, skolkultur, förväntningar och socioekonomiska faktorer, där särskilt föräldrarnas utbildningsbakgrund spelar stor roll. För att motverka detta ansågs krävas ett långsiktigt och systematiskt arbete med jämställdhetsintegrering, genusmedvetet arbete och inkluderande lärmiljöer, där både skolledning, elever och personal är engagerade (jfr även Jacobson, 2018).

När man sätter resultaten från en förhållandevis färsk internationell jämförande studie om topppresterande matematikstudenter i relation till det faktum att flickor generellt presterar bättre än pojkar i nästan alla skolämnen, framträder en komplex bild av könsskillnader i utbildningsprestationer. Keller et al (2022) analyserar 113 864 topppresterande matematikstudenter (översta 5 % i varje land) från 82 länder, baserat på data från PISA 2000–2015.

Trots att flickor har högre genomsnittliga betyg och bättre resultat i de flesta ämnen, inklusive läsning och ofta även naturvetenskap, är de underrepresenterade bland de allra främsta i matematik. Studien visar att pojkar är överrepresenterade bland de topp 5 % i matematikprestationer, vilket tyder på att könsskillnaderna är särskilt tydliga i den högsta prestationsnivån snarare än i genomsnittet. Detta kan delvis förklaras av skillnader i självförtroende och motivation: pojkar tenderar att ha högre självförtroende i matematik, medan flickor har mer positiva attityder till läsning. Flickor har också mer balanserade prestationsprofiler över ämnen, vilket kan innebära att de inte fokuserar lika ensidigt på matematik som pojkar gör. Sammantaget visar detta att flickors generella skolframgång inte automatiskt leder till lika representation bland de allra främsta inom vissa STEM-områden. Det pekar på behovet av att förstå och adressera de psykologiska, kulturella och strukturella faktorer som påverkar flickors prestationer och intresse inom matematik och teknik.

Johansson, Keisu och Larsson (2025) undersöker hur skolledare och kommunala tjänstepersoner i en svensk kommun uppfattar och hanterar könsskillnader i skolresultat, särskilt pojkars lägre resultat. Det är intressant att sätta det i relation till den komplexa bild som ovan diskuterats. Genom intervjuer och med hjälp av Bacchis WPR-analysmodell¹ identifieras fem olika sätt att representera problemet med könsskillnader i skolresultat: genusnormer, undervisningsmetoder, elevernas bakgrund, betygssystemet samt lärarnas medvetenhet. Trots att genusnormer ofta lyfts

¹ Bacchis WPR-modell ("What's the Problem Represented to Be?") är en analytisk ansats för att granska policydokument, styrning och diskurser genom att utgå från hur problem konstrueras snarare än hur de "är". Kärnan i modellen är att policy inte bara *löser* problem – den kan också *skapa* problem genom sätt att formulera.

fram som den mest centrala orsaken till skillnaderna, fokuserar de föreslagna lösningarna främst på förändringar i undervisningen. Denna diskrepans mellan problemformulering och åtgärder riskerar att leda till att vissa insatser uteblir och att ojämlikheter kvarstår. Studien betonar vikten av att förstå komplexiteten i hur jämställdhetsproblem konstrueras, eftersom detta påverkar vilka lösningar som anses möjliga, och lyfter fram skolledares och kommunala aktörers roll i att främja ett mer jämställt utbildningssystem. Att problemet med könsskillnader i skolprestationer främst ses som en fråga om undervisning gör att insatserna ofta fokuserar på metodförändringar snarare än att utmana genusnormer i skolan och samhället i stort. Detta riskerar att osynliggöra djupare orsaker till ojämställdheten och leda till att vissa viktiga insatser uteblir. Konsekvensen blir att resurser kan riskeras användas ineffektivt och att onödiga skillnader mellan pojkars och flickors skolresultat kvarstår.

Sexuella trakasserier och förekomst av könsrelaterade kränkningar

Skolinspektionens rapport *Undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer* (2025) bygger vidare på och fördjupar flera av de iakttagelser som gjordes i Skolinspektionens tidigare granskning från 2018 om sex- och samlevnadsundervisning. Den tidigare rapporten från 2018 visade att undervisningen om sex och samlevnad ofta var oregelbunden, sen i skolgången och saknade ett tydligt normkritiskt perspektiv. Elevhälsans kompetens användes sällan, och eleverna gavs begränsat inflytande. Dessa brister innebar att skolorna inte i tillräcklig grad kunde förebygga sexuella trakasserier genom undervisningen. Rapporten betonade behovet av att koppla undervisningen till skolans värdegrundsarbete och att skapa en inkluderande miljö där frågor om samtycke, respekt och relationer kunde diskuteras öppet. Här är även den ökande online närvaron något som skolan behöver uppmärksamma i relation till sexuella trakasserier.

Rapporten från 2025 visar att flera av dessa utmaningar kvarstår, trots att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer har fått en tydligare plats i läroplanerna. Den nya granskningen visar att undervisningen fortfarande ofta är fragmenterad och att ett helhetsgrepp saknas. Eleverna får undervisning om samtycke, men den är ibland ytlig och saknar koppling till verklighetsnära situationer.

Detta är problematiskt eftersom kunskap om samtycke är avgörande för att kunna identifiera och hantera sexuella trakasserier. Vidare visar 2025 års rapport att elever sällan får fördjupad undervisning om hedersrelaterat våld och förtryck, vilket kan innebära att vissa former av kontroll och övergrepp inte uppmärksammas. Båda rapporterna lyfter att lärarna ofta känner osäkerhet inför att undervisa om känsliga frågor, såsom könsidentitet, hedersrelaterat våld och sexuella rättigheter. Denna osäkerhet kan leda till att viktiga teman undviks eller behandlas ytligt, vilket i sin tur påverkar elevernas förståelse för vad som är acceptabelt beteende i relationer. Dessutom visar rapporterna att klassrumsklimatet inte alltid är tillitsfullt, vilket kan hämma elevernas vilja att delta i samtal om svåra ämnen – särskilt om jargonger och skämt med sexistiska eller homofoba inslag inte bemöts tydligt.

En annan viktig gemensam punkt är att elevinflytandet är begränsat. När elever inte får vara delaktiga i undervisningens innehåll och upplägg, riskerar undervisningen att missa deras perspektiv och erfarenheter, vilket är särskilt allvarligt i relation till sexuella trakasserier. Elever som inte känner sig trygga eller inkluderade kan ha svårare att uttrycka sina upplevelser eller söka stöd.

Sammanfattningsvis visar rapporterna att undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer har stor potential att förebygga sexuella trakasserier, men att denna potential inte fullt ut realiserats. För att undervisningen ska kunna bidra till att skapa trygga och respektfulla relationer krävs ett mer systematiskt, inkluderande och elevnära arbetssätt, där både lärare och rektorer tar ett aktivt ansvar för att skapa en undervisning som är relevant, fördjupande och normmedveten.

Rapporten *"Det blir ju bara värre om jag berättar..."* från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF, 2020) undersöker ungas erfarenheter av sexuella trakasserier i utbildningsmiljöer och hur dessa påverkar deras hälsa och skolgång. Studien bygger på en nationell ungdomsenkät med unga i åldern 16–25 år samt fokusgruppsintervjuer med unga mellan 14 och 30 år, inklusive personal från elev- och studenthälsa. Resultaten visar att sexuella trakasserier är vanligt förekommande. 60 procent av tjejerna och 18 procent av killarna uppger att de har blivit utsatta. Hbtq-personer och unga med funktionsnedsättning är särskilt utsatta, och trakasserier sker inte bara i skolan utan även på praktikplatser och i digitala miljöer. Många unga väljer att inte berätta om sin utsatthet, ofta på grund av rädsla för repressalier, att inte bli trodd eller att det inte kommer leda till någon förändring. De som utsätts upplever ofta stress, nedstämdhet, magont, sömnproblem och försämrad självkänsla. Det påverkar även deras koncentration och engagemang i skolan, vilket i vissa fall leder till frånvaro eller studieavbrott. Även de som bevittnar trakasserier påverkas negativt. Det förebyggande arbetet varierar kraftigt mellan olika utbildningsnivåer. Grundskolan har ett mer strukturerat arbete, medan gymnasieskolor och universitet ofta saknar tydliga insatser. Studenthälsan har begränsade resurser och når inte alla studenter. Unga efterfrågar ett mer proaktivt stöd, normkritiska inslag i undervisningen, möjlighet att anmäla anonymt, och att sexuella trakasserier tas på allvar och får konsekvenser för förövaren. Sammanfattningsvis visar rapporten att sexuella trakasserier är ett utbrett problem som påverkar ungas hälsa och utbildning negativt. Det finns ett stort behov av att stärka det förebyggande arbetet och att skapa tryggare utbildningsmiljöer där unga vågar berätta och får stöd.

Sammanfattning av centrala mönster

Det utbildningspolitiskt uppdrag att skapa en jämställd utbildning är ännu inte uppnått. Könrelaterade mönster reproduceras i skolval, ämnespreferenser och prestationer. Flickor har länge haft högre genomsnittliga betyg men uppvisar ökande stress, sämre studiero och i vissa ämnen försämrade resultat. Pojkar påverkas av olika slags antipluggkulturer och kan utveckla

strategier för att hantera rädsla för misslyckande som underminerar skolprestation.

Socioekonomisk bakgrund och kulturellt kapital samverkar med kön och förklarar stora delar av variationen i resultat. Betygs- och bedömningspraktiker tenderar att skapa ett instrumentellt fokus som ökar stress och styr elevernas prioriteringar mot kriterier snarare än djupinläring.

Jämställdhetsarbetet i förskola och skola är ofta osystematiskt och kortsiktigt, präglad av projekt och ad hoc-insatser snarare än integrerat i det systematiska kvalitetsarbetet och har därför inte klarat av att hantera de problem som kvarstår. Styrdokument formulerar mål om jämställdhet men saknas ofta konkreta, genomarbetade rutiner för implementering och uppföljning i verksamheterna. Huvudmän och skolledningar ger inte alltid det stöd eller de resurser som krävs för långsiktigt arbete, vilket gör att insatser lätt blir symboliska eller av uppvisande art snarare än praktiskt verksamma för förändring.

Personalens kompetens, tid och förmåga till reflektion avgör hur väl jämställdhetsarbete och genusmedveten undervisning genomförs, där genusmedveten undervisning innebär att läraren didaktiskt hanterar genus i planeringen av både undervisningens innehåll och genomförande. Många lärare och förskolepedagoger känner osäkerhet inför känsliga teman och använder sällan elevhälsan systematiskt som stöd. Bristande fortbildning och begränsade arbetsramar leder till att åtgärder prioriteras ner till förmån för kortsiktiga administrativa krav och skolans kunskapsmål.

Undervisning som är aktiv, genusmedveten och verklighetsförankrad har god potential att motverka könsstereotyper och vidga elevers intressen. Konkreta metoder som diskussioner, rollspel, varierat innehåll och strukturerat stöd i arbetsprocesser ökar motivation och lärande, särskilt för grupper som annars riskerar marginalisering. Trots detta är sådana arbetsformer inte tillräckligt spridda och ofta fragmentariska.

Undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer är ofta fragmenterad, sen och ytlig, vilket försvårar förebyggande arbete mot sexuella trakasserier. Klassrumsklimat där sexistiska eller homofoba jargonger inte bemöts tydligt minskar elevers vilja att delta och att anmäla övergrepp. Sårbara grupper som hbtq-ungdomar och unga med funktionsnedsättning är särskilt utsatta, och många unga väljer att tåga av rädsla för repressalier eller att inte bli trodda. Konsekvenserna syns i försämrat mående, koncentrationssvårigheter och ökad risk för frånvaro.

För att skapa mer jämställda och trygga lärmiljöer krävs långsiktiga, samordnade satsningar som kombinerar ledningsförankring, tydliga rutiner och uppföljning, systematisk kompetensutveckling för personal, elevinflytande och undervisningsformer som aktivt problematiserar normer. Förebyggande arbete mot sexuella trakasserier måste integreras med värdegrundsarbetet och förstärkas med adekvat elevhälsostöd och mekanismer som uppmuntrar anmälan och trygghet för utsatta.

Åtgärdsförslag

För att hantera de jämställdhetsrelaterade problem som adresseras här krävs målmedvetna insatser och arbetet måste på alla fronter i utbildningssystemet stärkas för att Sverige ska kunna bli ett jämställt land. Barn och unga i alla delar utbildningssystemet som växer upp med att jämställdhet är ett centralt värde för samhället har också större sannolikhet att eftersträva jämställdhet senare i livet. Det kan inte göras på något annat sätt än att det syns i styrning, ledning och handling. Det finns viktiga prioriteringar och åtgärder som är möjliga att göra för att stärka detta arbete och denna strävan.

Regleringsförslag

- Återinför kravet på årliga jämställdhetsanalyser i förskola och skola, och inkludera en särskild skrivning om krav på analyser där genus, etnicitet, religiositet, identitet etcetera sätts samman för att få en djupare förståelse av skillnader i skolresultat och åtgärder för att komma till rätta med eventuell identifierad obalans mellan elevernas kunskaper och möjlighet att ta till sig undervisningen. Detta är att betrakta som ett centralt kompensatoriskt arbete.
- Återinför en separat jämställdhetsplan i förskola och skola för att systematisera arbetet där rektor bör vara ansvarig.
- Ta inte bort skrivningar i läroplanerna som rör jämställdhet, sexualitet, samtycke och relationer eftersom detta riskerar att försvaga systematiken i arbetet och göra det ännu mer osammanhängande.
- Ta inte bort skrivningar i lärarutbildningarna som jämställdhet, sexualitet, samtycke och relationer utan stärk formuleringar som ställer krav på lärarutbildningarna att utbilda om hur man i praktiken i undervisningen hanterar jämställdhet
- Se över tillsynsansvaret för sexuella trakasserier i skolan så att myndighetsstyrningen inte hindrar skolors proaktiva arbete.

Förslag för att utveckla undervisningen

- Ta fram ett tydligt metodmaterial för hur jämställdhetsarbete kan organiseras och hur jämställdhetsinnehållet kan utformas i undervisningen, samt ett stödmaterial riktat till skolhuvudmän hur de kan arbeta med jämställdhet.
- Skapa utbildningar i det nya nationella professionsprogrammet för lärare som särskilt adresserar hur genus, intersektionalitet och jämställdhet samt sexuella trakasserier i skolan kan stärkas som teman i skolans organisation och undervisning
- Stärk barn- och elevinflytandet avseende frågor om jämställdhet, kränkningar och sexuella trakasserier så att insatser som görs blir behovsrelaterade.

Förslag för att öka tillsyn och kvalitetsgranskning av arbetet

- Ge i uppdrag till Skolverket, Skolinspektionen, Diskrimineringsombudsmannen och Jämställdhetsmyndigheten att skapa ett gemensamt råd för att samordna insatser och tillsyn av jämställd utbildning
- Tydliggör hur jämställdhetsarbetet ska genomföras genom ett nytt forskningsbaserat stödmaterial (Skolverket och Skolforskningsinstitutet)

Avslutning

Att nå delmålet om jämställd utbildning är en förutsättning för att Sverige ska kunna leva upp till såväl sina nationella styrdokument som internationella åtaganden. De senaste årens rapporter och forskning visar att, trots goda förutsättningar, kvarstår betydande utmaningar i form av könsrelaterade resultat, val och strukturmönster – men också att det finns tydliga vägar för åtgärder. Genom att regeringen prioriterar de föreslagna problemen, delegerar ansvar till identifierade aktörer och säkerställer en långsiktig uppföljning och finansiering, kan arbetet för jämställd utbildning vidgas och fördjupas. Denna sammanställning pekar mot ett behov av ett helhetsgrepp som kombinerar strukturella förändringar, genusmedveten undervisning och systematiserad uppföljning – insatser som tillsammans kan bana väg för ett mer jämställt utbildningssystem.

Referenser

- Dovermark, M. (2023). *Utbildningsreformer och könsmönster*. Underlagsrapport 2023:11 från Jämställdhetsmyndigheten.
- Heikkilä, M. (2023). *Forskningsöversikt över fältet svensk förskola, genus och jämställdhet 2002-2022: Från bemötande och sociala relationer till undervisning och breddade perspektiv*. Underlagsrapport 2023:10 från Jämställdhetsmyndigheten
- Jacobson, M. (2018). *Maskulinitet och jämställd skola: arbete för ökad trygghet och bättre studieresultat*. Sveriges kommuner och landsting.
- Jämställdhetsmyndigheten (2023). *OGILTIG FRÅNVARO FÖR JÄMSTÄLLDHETEN - En uppföljning av det jämställdhetspolitiska delmålet om en jämställd utbildning*. Rapport 2023:16.
- Jämställdhetsmyndigheten (2025). *Resultatrapporten 2025 - Jämställdhet som strategi för att hantera och förebygga vår tids samhällsutmaningar*. Rapport 2025:15.
- Johansson, I., Keisu, B. I., & Larsson, M. (2025). A complex problem with a one-sided solution? Exploring a Swedish municipality's work with gender-based grade differences. *Gender and Education*, 1-17.
- Keller, L., Preckel, F., Eccles, J. S., & Brunner, M. (2022). Top-performing math students in 82 countries: An integrative data analysis of gender differences in achievement, achievement profiles, and achievement motivation. *Journal of Educational Psychology*, 114(5), 966.
- Lahelma, E., Öhrn, E., Weiner, G. (2021). Reflections on the Emergence, History and Contemporary Trends in Nordic Research on Gender and Education. In: Carlson, M.,

- Halldórsdóttir, B.E., Baranović, B., Holm, A.S., Lappalainen, S., Spehar, A. (eds) *Gender and Education in Politics, Policy and Practice . Transdisciplinary Perspectives in Educational Research*, vol 3. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80902-7_2
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2020). *Det blir ju bara värre om jag berättar ... Ungas erfarenheter av sexuella trakasserier i utbildningsmiljöer*. Rapport Fokus 20.
- SKL (2018) *Maskulinitet och jämställd skola – Arbete för ökad trygghet och bättre studieresultat*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- SKL (2019). *Se, förstå och förändra – Att motverka könsskillnader i skolresultat*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- SKR (2021) *Utmaningar för jämställd skola*. Faktablad. https://skr.se/download/18.2f7b3a90199654f731c9f2be/1758865709619/SKR_Faktablad_forskola-skola.pdf
- Skolforskningsinstitutet (2024). *Aktivt jämställdhetsarbete i undervisningen [Elektronisk resurs]*. Systematisk forskningssammanställning 24:01. Skolforskningsinstitutet.
- Skolinspektionen. *Statistikrapport för jämställdhet 2024-2025*. <https://www.skolinspektionen.se/statistik/statistik-om-jamstalldhet/statistik-om-jamstalldhet-2024-2025/>
- Skolinspektionen (2017) *Förskolans arbete med jämställdhet*. Kvalitetsgranskning 2016. Diarienummer: 400-2015:6591
- Skolinspektionen (2018). *Sex- och samlevnadsundervisning*. Tematisk kvalitetsgranskning 2018 Diarienummer 400-2016:11445. Skolinspektionen.
- Skolinspektionen (2020). *Grundskolors arbete med jämställdhet – med särskilt fokus på en trygg skolmiljö för alla elever*. Tematisk kvalitetsgranskning 2020. Diarienummer: 40-2020:10842
- Skolinspektionen (2025). *Undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer. Redovisning av regeringsuppdrag att granska skolor utifrån de reviderade läroplanerna*. Diarienummer: 2024:304.
- Skolverket (2025). *Könsskillnader i skolresultat*. Skolverkets aktuella analyser. Rapport 2025:117.
- Schmauch, U. (2023) *”Det känns som att man gör det för att få det gjort”. En fallstudie av skolors jämställdhets- och likavillkorsarbete*. Underlagsrapport 2023:9 från Jämställdhetsmyndigheten.
- Öhrn, E. & Holm, A. (red.) (2014). *Att lyckas i skolan - om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker*. Göteborg: Göteborgs universitet.

APPENDIX

Begreppsdefinitioner avseende begrepp som förekommer i texten

Intersektionalitet är ett analytiskt ramverk som beskriver hur olika maktordningar - som kön, klass, etnicitet, ålder och sexualitet – kombineras i människors varande och skapar särskilda former av ojämlikhet som inte kan fångas om man bara analyserar en dimension i taget (Alinia & Berggren, 2023; Lykke, 2003). I svensk kontext har intersektionalitet också använts för att förstå hur normer i skolmiljön fungerar: till exempel på hur normer kopplade till kön, klass och nationalitet gör att vissa elever marginaliseras inom skolans rutin- och värdegrundsarbete (Martinsson & Reimers, 2020).

En **intersektionell analys** innebär att man metodiskt använder ett sådant ramverk för att studera hur flera identitetskategorier samverkar i konkreta situationer så som till exempel i skolans vardag eller undervisning. Lykke (2003) och Alinia & Bergström (2023) exemplifierar hur personer med olika kön, etnicitet och klass kan ha mycket olika erfarenheter av universitet och arbetsliv. Liknande resonemang återfinns i skolkontext där analyser av hur elever och lärare både reproducerar och utmanar normer om till exempel genus och sexualitet finns, och hur dessa normer samverkar med andra maktordningar (Martinsson & Reimers, 2020).

Genus avser socialt och kulturellt konstruerade föreställningar om "manligt" och "kvinnligt" och sådana normer, roller och maktrelationer som skapas, upprätthålls och ifrågasätts mellan och inom könen i samhället (Hirdman, 1994; Lykke, 2003).

Att arbeta med ett **genusperspektiv i verksamheten** betyder att man medvetet inkluderar analys av genus när man organiserar, planerar och utvärderar verksamheter. Det innebär att man inte bara ser till kvantitativ jämställdhet, så som procentandel av kvinnor och män i olika kontexter, utan även ifrågasätter hur normer kring kön reproduceras i praktiken och vilka effekter de får (Lykke, 2012).

Genusnormer är oskrivna och ibland skrivna regler för vad som anses manligt eller kvinnligt beteende. Genusnormer har stor makt eftersom de formar identiteter och relationer och kan begränsa människors handlingsutrymme (Andersson, Tengner & Heikkilä, 2017; Lykke, 2003). Genusnormer inte bara upprätthåller exkludering genom att definiera vad som är "normalt", utan också hur skolans vardag och värdegrundsarbete erbjuder utrymme för motstånd mot dessa normer (Martinsson & Reimers, 2020). Genusnormer är en central del av skolans normsystem och hur dessa normer påverkar vilka som ses som "normala" eller "avvikande" i skolans vardag (Martinsson & Reimers, 2020).

Referenser

Andersson Tengner, L. & Heikkilä, M. (2017). *Arbeta med jämställdhet i förskolan: med normmedveten pedagogik*. Stockholm: Gothia Fortbildning AB.

Alinia, M. & Berggren, K. (2023). *Intersektionalitet*. (Första upplagan). Stockholm: Liber.

Hirdman, Y. (2003). *Genus: om det stabila föränderliga former*. (Andra upplagan) Malmö: Liber.

Lykke, N. (2003). Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen. *Tidskrift för genusvetenskap*, 24(1), 47–56. <https://doi.org/10.55870/tgv.v24i1.4183>

Lykke, N. (2012). Intersektionell genuspedagogik. I A. Lundberg & A. Werner (Red.), *Genusvetenskapens pedagogik och didaktik* (s. 28–35). Nationella sekretariatet för genusforskning.

Martinsson, L., & Reimers, E. (Red.). (2020). *Skola i normer* (Tredje upplagan). Malmö: Gleerups.